

Ülevaade Riigikogu julgeolekuasutuste järelevalve erikomisjoni tegevusest 2013. aastal

Tallinn

24.03.2014 nr 2-4JAJK/3

Vastavalt julgeolekuasutuste seaduse § 36 lõikele 5 esitab Riigikogu julgeolekuasutuste järelevalve erikomisjon (edaspidi *komisjon*) vähemalt üks kord aastas Riigikogule ülevaate komisjoni tegevusest ning julgeoleku- ja jälitusasutuste järelevalvest.

Komisjoni järelevalveülesanded tulenevad julgeolekuasutuste seaduse §-st 36, kriminaalmenetluse seadustiku §-st 126¹⁵, elektroonilise side seaduse §-st 113 ning Eestit okupeerinud riikide julgeolekuorganite või relvajõudude luure- või vastuluureorganite teenistuses olnud või nendega koostööd teinud isikute arvelevõtmise ja avalikustamise korra seaduse §-st 11.

Komisjoni istungid

Aruandeperioodil toimus 30 komisjoni istungit, neist üks oli väljasõiduistung. Väljasõiduistung toimus luurepataljonis. Kohtumise käigus andis luurepataljoni juhtkond ülevaade kaitseväeluure struktuurist ja ülesannetest.

Komisjon kohtus julgeolekuasutuste ja jälitusasutuste järelevalve käigus järgmiste ministrite ja muude ametnikega:

- peaministriga – 2 korral;
- kaitseministriga – 2 korral;
- siseministriga – 3 korral;
- Siseministeeriumi asekancleriga – 3 korral;
- Siseministeeriumi esindajaga – 1 korral;
- Justiitsministeeriumi esindajatega – 1 korral;
- Justiitsministeeriumi asekancleriga vanglate alal – 2 korral;
- Kaitsepolitsei ameti peadirektoriga – 3 korral;
- Teabemeti peadirektoriga – 3 korral;
- Teabemeti esindajaga – 1 korral;
- Politsei- ja Piirivalvemeti esindajatega – 1 korral;
- riigi peaprokuröoriga – 2 korral;
- Riigiprokuratuuri esindajatega – 1 korral;
- kaitseväeluure esindajatega – 2 korral;
- Maksu- ja Tolliametiga peadirektoriga – 1 korral;
- Riigikantselei julgeoleku ja riigikaitse koordinatsioonibüroo direktoriga – 1 korral;
- Keskkonnainspeksiooni peadirektoriga – 1 korral;
- Riigikontrolli esindajaga – 1 korral.

Ministrite kuulamised

Julgeolekuasutuste seaduse § 36 lõike 2 kohaselt teavitavad peaminister ja asjaomane minister komisjoni julgeolekuasutuste ja järelevalvest tegevusest ja järelevalvest nende tegevuse üle, sealhulgas esitavad vähemalt kord kuue kuu jooksul ülevaate nimetatud küsimustes.

Komisjoni kohtumisel peaministriga tegi peaminister ettekande nii sisejulgeoleku olukorrast, kui ka võimalikest Eestit ähvardavatest julgeolekuohtudest. Peaminister andis ülevaate 28.-29. novembril Vilniuses toimunud Euroopa Liidu ja idapartnerluse riikide kolmandast tippkohtumisest. Samuti oli kõne all julgeolekuolukord Ukrainas ja teistes lähiriikides. Peaminister vastas komisjoni liikmete küsimustele, mis puudutasid USA eriteenistuste poolt info kogumist eestlaste kohta. Peaministritele teadaolevalt ei ole Eesti eriteenistused PRISM-projekti raames koostööd teinud. Samas tuleb inimestel endale teadvustada, et elektrooniline side ei ole 100% turvaline.

Siseministriga kohtus komisjon aruandeperioodil kolmel korral.

- Esimesel kohtumisel andis siseminister koos asekancleri ning siseauditi osakonna juhatajaga ülevaate ministriumis tehtavast järelevalvest teabehanke ja järelevalvest tegevuse üle. Siseauditi osakonna juhataja andis ülevaate Kaitsepolitsei ameti 2011. aasta auditist. Audit puudutas eelkõige järelevalvet personali ja finantsvahendite kasutamise üle. Kaitsepolitsei ameti raamatupidamise 2011. majandusaasta aruanne oli põhilises osas õige ning kooskõlas riigi raamatupidamise üldeeskirjaga. Komisjon on seisukohal, et kontrolli tuleb jätkata. Kohtumisel arutati 2013. aastal jõustunud seadusmuudatusega sätestatud, et Siseministeerium esitab komisjonile vähemalt kord kvartalis aruande järelevalvest tegevuse kohta.
- Teisel kohtumisel tutvustas siseminister komisjonile Kaitsepolitsei ameti peadirektori kandidaati Arnold Sinisalu ning andis ülevaate tema tööst Kaitsepolitsei ametis. Komisjon toetas siseministri ettepanekut määrata Arnold Sinisalu Kaitsepolitsei ameti peadirektoriks.
- Kolmandal kohtumisel andis siseminister koos Kaitsepolitsei ameti peadirektoriga ülevaate Kaitsepolitsei ameti eelarvest ja ministriumi kontrollist julgeolekuasutuste üle. Kokkuvõtvalt võib öelda, et Kaitsepolitsei amet saab oma plaanide täitmise ja muude ülesannetega eelarve raames hakkama. Siseministeeriumi sisejulgeolekupoliitika osakond hakkab ette valmistama ettepanekuid julgeolekuasutuste seaduse muutmiseks. Ministeerium tegeleb pingsalt riigikaitse arengukava 2013-2022 väljatöötamisega.

Kaitseministriga kohtus komisjon kahel korral.

- Esimesel kohtumisel andis minister ülevaate ministriumi järelevalvest teabehanke ja järelevalvest tegevuse üle, samuti riigikaitse 10 aasta arengukava prioriteetidest.
- Teisel kohtumisel andis minister ülevaate Teabeameti 2014. aasta eelarvest ja ministriumi kontrollist julgeolekuasutuste üle. Planeeritud eelarvele anti positiivne hinnang. Minister vastas kohtumisel ka komisjoni liikmete küsimustele küberrünnakute teemal.

Kaitsepolitsei ametiga seotud istungid

Kaitsepolitsei ameti esindajatega kohtus komisjon kolmel korral.

- Esimesel kohtumisel andis Kaitsepolitsei ameti endine peadirektor ülevaate Kaitsepolitsei ameti aastaraamatust 2012. Aastaraamat annab laiemale avalikkusele pildi Kaitsepolitsei ameti töövaldkondadest ning tähelepanekutest ja järeldustest, mis on tehtud Eesti julgeoleku tagamisel.
- Teisel kohtumisel andis Kaitsepolitsei ameti peadirektor ülevaate riigireetur Vladimir Veitmani kaasusest. Nüüdseks kohtu poolt süüdi ja 15 aastaks vangi mõistetud Vladimir Veitmani kahtlustati riigireetmises, täpsemalt salastatud teabe edastamises Venemaa Föderatsiooni eriteenistustele. Saime infot Veitmani profiilist, teenistuskäigust, tema tegude võimalikest motiividest ja reetmise tõendamist leidnud ulatusest. Veitman töötas Kaitsepolitsei ametis tehniliste toimingute spetsialisti ametikohtadel aastatel 1991-2011. Ta ei töötanud kunagi kaitsepolitseis juhi ametikohal ning tal ei olnud teavet kaastöötajatest, operatsioonidest ega ameti kogutud infost. Samuti puudus tal ligipääs NATO ja Euroopa Liidu saladustele. Üldine kontekst peegeldab Venemaa eriteenistuste intensiivsemaks ja agressiivsemaks muutunud tegevust. Kaitsepolitsei amet on organisatsioonina muutunud tunduvalt tugevamaks, analüütilise töö ja põhjaliku teabehanke tulemusena on avastatud riigireetmise juhtumeid. Samuti andis Kaitsepolitsei ameti peadirektor ülevaate Kaitsepolitsei ameti tööst 2013. aasta I poolaastal ning julgeolekuohtudest ja julgeoleku probleemidest.
- Kolmandal kohtumisel andis Kaitsepolitsei ameti peadirektor koos siseministriga ülevaate Kaitsepolitsei ameti 2014. aasta eelarve taotlustest ja prioriteetidest. Saime kinnituse, et planeeritud eelarve võimaldab täita ametile pandud ülesandeid ja konkreetseks aastaks kavandatu ellu viia.

Teabeametiga seotud istungid

Teabeameti esindajatega kohtus komisjon neljal korral.

- Esimesel ja teisel kohtumisel andis Teabeameti peadirektor ülevaate rahvusvahelisest olukorrast ja sellest tulenevatest tegevustest.
- Kolmandal kohtumisel andis Teabeameti peadirektor koos siseministriga ülevaate Teabeameti 2014. aasta eelarve taotlustest ja prioriteetidest. Eelarve võimaldab täita Teabeametile pandud ülesandeid.
- Neljandal kohtumisel andis Teabeameti peadirektori asetäitja ja luurepataljoni ülem ülevaate sõjaväeõppusest Zapad 2013.

Kohtumine Politsei- ja Piirivalveameti esindajatega

Politsei- ja Piirivalveameti esindajad andsid ülevaate jälitustegevusest ja analüüsisid jälituslubade arvu kasvu põhjusi aastal 2012. Jälitustegevust kasutati võrreldes varasemaga vähemates kriminaal-asjades, kuid samas anti jälitustoimingute lube nendes asjades välja rohkem. Jälituslubade arvu kasv tuleneb eelkõige narkokuritegevusega võitlemise prioriteetsusest ja korrupsiooniga tegeleva üksuse võimekuse kasvust. Suur osa jälitustegevuseks väljastatud lubadest on seotud väga raskete kuritegudega. Saime ülevaate ka kuritegevuse vastu võitlemisest ja kuritegude lahendamisest. Politsei- ja Piirivalveamet on viimaste aastate jooksul päris palju panustanud politsei narkovõimekuse parandamisse. Samuti on politsei rohkem tähelepanu pööranud lähisuhtevägivallale.

Justiitsministeeriumi vanglate osakonnaga seotud istungid

Justiitsministeeriumi vanglate osakonna asekanstleriga kohtus komisjon kahel korral.

- Esimesel kohtumisel andis asekanstler ülevaate vanglateenistuse läbiviidud jälitustoimingute ja vanglate julgeolekuolukorra aruandest 2012. aasta IV kvartali kohta. Samuti vastas asekanstler komisjoni liikmete küsimustele seoses vanglate osakonna kolimisega Ida-Virumaale ning personali värbamisega.
- Teisel kohtumisel andis Justiitsministeeriumi asekanstler ülevaate aruandest teostatud jälitustoimingute ning üldise julgeolekuolukorra kohta vanglates 2013. aasta II kvartalis.
Samuti rääkis asekanstler, kuidas on korraldatud jälitustegevus vanglates ning kuidas käib vanglatöötajate värbamine ja koolitamine. Asekanstler vastas komisjoni liikmete küsimustele, mis puudutasid vangide inimõiguste rikkumist seoses sellega, et vangi kohta tuleb liiga vähe ruutmeetreid.

Riigiprokuratuuriga seotud istungid

Riigi peaprokuröri ja teiste Riigiprokuratuuri esindajatega kohtus komisjon aruandeperioodil kolmel korral.

- Esimesel kohtumisel andis Riigiprokuratuuri esindaja ülevaate jälitustegevuse seaduslikkuse kontrollist 2012. aastal. Prokuratuur kontrollis 50 jälitustoimikut. Ühtegi rikkumist jälitustoimingute tegemisel ei tuvastatud. Komisjon oli rahul, et isikute asjaomase teavitamise osas on olukord paremaks läinud.
- Teisel kohtumisel andis riigi peaprokurör ülevaate 2010.-2012. aasta jälitustoimingutest ning põhjustest, miks 2012. aastal väljastatud jälituslubade arv kasvas. Kohtumääruste arv on küll suurenenud, aga kriminaalajade arv, kus jälitustoiminguid kasutatakse, on samal ajal vähenenud, st määruste arv ühe kriminaalaja kohta on kasvanud. Kohtumäärusi on rohkem eelkõige Politsei- ja Piirivalveameti tehtud jälitustoimingute kohta. Kohtumääruste arvu kasvu taga on 2012. aastal muutunud kohtupraktika. Nimelt tegi Riigikohtu kriminaalkolleegium 21.05.2012 otsuse, mille kohaselt tuleb koostada nõuetekohane luba iga jälitustoimingule allutatud isiku suhtes eraldi. Varasemas praktikas anti ühe kohtumäärusega vajadusel korraldada luba mitme isiku pealtkuulamiseks. Kohtumääruste arvu kasvu taga on pigem muutunud praktika lubade vormistamisel, mitte jälitustegevuse suuremad mahud. Kui võrrelda kuriteoliikide kaupa kohtumääruste arvu kasvu, siis kõige suurem on see olnud narkokuritegude osas. Võitlus narkokuritegevuse vastu on endiselt riigi jaoks prioriteet ning sinna on suunatud rohkem ressursse. Tänu sellele on kohtusse jõudnud rohkem narkokuritegevuse juhtumeid ja ka nende kohtualuste arv on suurenenud. Sellistes kriminaalajades on peamiselt tõendeid kogutud jälitustoimingutega.
Riigi peaprokurör andis ülevaate ka 2013. aasta töökavast. Selle kohaselt oli plaanis analüüsida kriminaalmenetluse seadustiku uue regulatsiooni mõju jälitustegevuse läbiviimisele ja jälitustegevusest teavitamisele.
- Kolmandal kohtumisel esitati komisjonile esialgne kokkuvõte 2013. aastast. Aasta oli oluline, sest 1. jaanuaril hakkas kehtima uus jälitustegevuse regulatsioon. Seadusmuudatused on ennast õigustanud. Riigi peaprokurör tutvustas 2013. aasta I poolaastal läbi viidud jälitustegevuse seaduslikkuse kontrolli akti. Kontrolli tulemusel Riigiprokuratuur ebaseaduslikke jälitustoiminguid ei tuvastanud. Samuti vastas riigi peaprokurör komisjoni liikmete küsimustele, mis puudutasid vangide inimõiguste rikkumist seoses liiga vähete ruutmeetritega ühe vangi kohta.

Muud kohtumised

- Komisjon kohtus Siseministeeriumi sisejulgeolekupoliitika asekanteriga, kes tutvustas jõuametkondade järelevalveprotsesside analüüsi ning ettepanekuid administratiivse järelevalve paremaks korraldamiseks. Samuti andis asekanter komisjonile ülevaate Euroopa Liidu ja USA julgeoleku ning andmekaitse töörühma tööst.
- Komisjon kohtus Riigikontrolli auditijuhiga, kes tutvustas Siseministeeriumi 2012. aasta raamatupidamise aastaaruande õigsuse ja tehingute seaduslikkuse auditi Kaitsepolitsei ametit puutuvat osa. Analüüsi ka ameti sisekontrollisüsteemi sellest vaatevinklist, kas on loodud eeldused investeeringuteks ja tööjõukuludeks eraldatud raha sihipäraseks kasutamiseks, vara säilitamiseks ja heaperemehelikuks kasutamiseks. Kokkuvõtvalt võib öelda, et aastaaruanne kajastab põhiosas õigesti nii ameti finantsseisundit, lõppenud aruandeperioodi majandustulemusi kui ka rahavoogusid. Auditi käigus täpsustati ameti spetsiifikast tulenevaid riigihanke küsimusi. Auditeeritud olulisemad majandustehingud on sooritatud kooskõlas riigieelarve seadusega. Investeeringuteks ja tööjõukuludeks eraldatud raha on auditeeritud ulatuses kasutatud sihipäraselt.
- Komisjon kohtus Riigikantselei julgeoleku ja riigikaitse koordinatsioonibüroo direktoriga, kes tõi välja Eesti julgeoleku ohuhinnangu põhiseisukohad.
- Kohtumisel Justiitsministeeriumi esindajatega andis ministeeriumi asekanter ülevaate 2012. aasta jälitustegevusest kriminaalmenetluses. Võrreldes 2011. aastaga anti jälitustegevuse lube välja 668 juhtumi puhul rohkem ehk kasv oli 9%. Telefonide pealtkuulamise lubade arv suurenes 18% ja varjatud jälgimine 15%. Kohus jättis jälituslubade taotlustest rahuldamata kolm juhtumit ehk 0,3% määruste koguarvust. Komisjon loodab, et kohtute keeldumise üliväike protsent näitab eelkõige luba küsivate asutuste põhjalikku eeltööd, mitte lubade kerge käega väljastamist. Inimeste põhiõiguste võimalikult väikeseks riieks peab lähtuma üldtunnustatud ja põhiseaduslikust põhimõttest, et kriminaalmenetluses võib jälitustoimingutega tõendeid koguda siis, kui tõendite kogumine muude menetlustoimingutega on välistatud. Jälituslubade väljastamise arv on küll kasvanud, aga kriminaalasjade arv on jäänud peaaegu samaks. See viitab sellele, et jälitustoiminguid tehakse peamiselt keerulistes ja mahukates kriminaalasjades. 2012. aastal tehti kokku 8316 jälitustoimingut. 65% kõikidest jälitustoimingute lubadest moodustavad kõneeristuse ja telefoni numbri omaniku päringud, mida 2013. aasta alguses jõustunud seadusmuudatuste kohaselt enam jälitustoiminguks ei loeta. Jälitamise seaduslikkusega seotud temaatika jääb komisjoni töös üheks prioriteediks.
- Esimest korda kohtus komisjon Keskkonnainspektsiooni esindajatega, kes teostavad keskkonnajärelevalvet. Keskkonnainspektsioonil on õigus kontrollida seadusega kohalikule omavalitsusüksusele pandud või kohaliku omavalitsusüksuse poolt halduslepinguga võetud keskkonnakaitse- ja kasutusalaste ülesannete täitmist ning kohaliku omavalitsusüksuse volikogu ja valitsuse keskkonnakaitse- ja kasutusalaste üksikaktide seaduslikkust. Keskkonnainspektsioon kasutab jälitustegevust järgmistel juhtudel:
 - ebaseaduslik raie;
 - kaitstava loodusobjekti kaitsenõuete eiramine;
 - loodusliku loomastiku kahjustamine;

- keskkonna saastamine.

Kõik neli punkti on väga olulised ning tõhusaks tegutsemiseks on vajalik rahvusvaheline koostöö.

- Kohtumisel Maksu- ja Tolliameti esindajatega olid teemadeks 2012. aasta jälitustegevus, jälitustegevusest teavitamine ning maksulaekumine. Jälitustoimingute tegemine teabe kogumiseks on alates 2008. aastast langustendentsis. Langus on seotud sellega, et koostöö prokuratuuriga on läinud tõhusamaks. Maksu- ja Tolliameti peadirektor andis komisjonile põhjaliku ülevaate ka tööst maksude kogumisel ja maksupettuste tõkestamisel. Palju on investeeritud ameti analüüsivõimesse ning seda soodustavasse tipptehnoloogiasse.

Kodanike avaldused

Aruandeperioodil laekus kodanikelt kaks avaldust ja kaks teadet. Üks avaldus saadeti edasi Riigiprokuratuuri kontrollimiseks ja vastamiseks, teise avalduse esitajale andis komisjon nõu, millise riigiasutuse poole pöörduda, et oma probleemidele lahendus leida.

Muu tegevus

Alates 1. jaanuarist 2008 on komisjonile seadustega pandud ülesanne korraldada ministritele, riigikontrolörile ja Riigikogu liikmetele, kes taotleavad juurdepääsu salastatud välisteabele, julgeolekukontroll. Aruandeperioodil laekus komisjonile ühelt ministrilt, riigikontrolörilt ja ühelt Riigikogu liikmelt kokku kolm taotlust salastatud välisteabele juurdepääsuks. Kõik taotlused menetles komisjon nõuetekohaselt.

Komisjon tegi põhiseaduskomisjonile ettepaneku Riigikogu liikme staatuse seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu kohta. Ettepanek puudutas Riigikogu liikme salastatud välisteabele juurdepääsu lubamise tingimusi ja korda.

Lugupidamisega

Peep Aru
Komisjoni esimees